

WPROWADZENIE

Problematyka funkcjonowania rynku pracy oraz polityki gospodarczej państwa wobec tego rynku – to przedmiot trwałego zainteresowania różnych nurtów i kierunków badawczych związanych z rozwojem teorii ekonomii oraz doświadczeniami polityki ekonomicznej.

Nie jest to zresztą zainteresowanie pozbawione licznych i znaczących kontrowersji oraz wątków – i niekoniecznie tożsamy – implikacji. Działanie zaś rynku pracy skupia na sobie uwagę choćby tylko z racji swych istotnych odmienności oraz ze względu na nadrzędne znaczenie czynnika pracy w gospodarowaniu. Znaczenie, mające przy tym swój wymiar nie tylko wyłącznie ekonomiczny, ale również społeczny i polityczny. To bowiem jak funkcjonuje ten rynek staje się zwykle swoistym zwierciadłem „stanu zdrowia” gospodarki i społeczeństwa, a więc także mniej lub bardziej zrównoważonego i dynamicznego rozwoju gospodarczego, a w ślad za tym – osiąganego poziomu dobrobytu społecznego.

Sprawny i dobrze funkcjonujący rynek pracy to natomiast taki, który przyczynia się, poprzez możliwie pełne i racjonalne wykorzystanie zasobów pracy, do wzrostu produktu społecznego, a zarazem – poprzez kształtowanie odpowiednich dochodów zatrudnionych – do wzrostu poziomu jakości życia pracowników i ich rodzin. Doceniając zaś rolę wykorzystywanego w społecznym procesie gospodarowania „kapitału ludzkiego”, trudno jest zarazem nie dostrzec dotychczasowych „słabości i zawodności” w funkcjonowaniu rynków pracy, i to nie tylko w krajach przechodzących transformację ustrojową, ale również w krajach wysoko rozwiniętych o orientacji rynkowej.

Bezrobocie jako stan względnie trwały w gospodarce rynkowej i „przymusowo” pozbawiający bezrobotnych możliwości bieżącego i aktywnego uczestnictwa w procesie produkcji, a w następstwie – także „wykluczający” ich z korzystania w pełni z efektów tego procesu, budziło w rezultacie tak w przeszłości, jak i wzbudza obecnie żywotne zainteresowanie szerokiej opinii publicznej, a różnorodnych nauk ekonomicznych i społecznych w szczególności.

Zjawisko bezrobocia, wywołując też taki lub inny sprzeciw bezrobotnych oraz wpływając na ich społeczną i materialną degradację, a także na „poczucie winy” wśród rządzących, wymuszało również zwykle potrzebę zajmowania przez państwo mniej lub bardziej zdecydowanego i aktywnego stanowiska, a więc i określonej ingerencji w działanie mechanizmu rynkowego na rynku pracy. Jednak ani poziom zainteresowania różnych nauk (a zwłaszcza ekonomicznych), ani też stopień powyższej ingerencji państwa nie były okolicznościami niezależnymi od skali samego tego zjawiska i jego istotnych – w danym czasie i miejscu – przyczyn oraz skutków, jak też i od przyjmowanych paradigmatów oraz wyznawanych poglądów doktrynalnych w płaszczyźnie teoretycznej.

Problematyka przemian zachodzących na polskim rynku pracy w warunkach dokonującej się transformacji ustrojowej związanej z przejściem od gospodarki centralnie zarządzanej do rynkowej oraz w sytuacji przygotowywania się do wstąpienia Polski do Unii Europejskiej i w bezpośrednim związku również z polityką gospodarczą państwa polskiego na rynku pracy oraz polityką rynku pracy prowadzoną w krajach Unii – to niewątpliwie jedna z najbardziej aktualnie istotnych i pociągających płaszczyzn zainteresowania naukowego. Dodajmy przy tym – także z powodów całkiem praktycznych, tj. dla zrealizowania zamierzeń mogących przyczynić się do poprawy skuteczności polityki państwa w sferze gospodarowania zasobami pracy, i to zarówno w skali makro, jak i mikroekonomicznej, jak też – głównie – w gospodarce narodowej, ale i wspólnotowej.

Mając powyższe okoliczności i uzasadnienia na względzie, autorzy prezentowanej pracy stawiają sobie za cel dokonanie możliwie kompleksowej i pogłębionej prezentacji, analizy i oceny polityki państwa na rynku pracy, przy uwzględnieniu jego funkcjonowania zwłaszcza w gospodarce polskiej (w ujęciu krajowym oraz regionalnym), jak też i w gospodarce krajów Unii Europejskiej (a w tym i wśród krajów nowo przyjętych).

Identyfikując i omawiając zatem zmiany zachodzące na polskim rynku pracy okresu transformacji ustrojowej (od roku 1990 do 2004) i odpowiednio – w związku z dokonującą się integracją gospodarczą – na rynkach krajów Unii Europejskiej, autorzy monografii koncentrują się zwłaszcza jednak na polityce gospodarczej państwa wobec tych rynków, a w szczególności na samej polityce rynku pracy. Chodzi tu zatem o rozważania dotyczące nie tylko roli państwa w ogóle na rynku pracy, ale – przede wszystkim – o kwestię zasadności i możliwości uprawiania aktywnej i pasywnej polityki rynku pracy, przy uwzględnieniu jej obecnego stanu i wykorzystywanych środków; a także – o wskazanie na perspektywy takiej polityki w warunkach dokonującej się europejskiej integracji gospodarczej.

Przedmiotowi i podstawowemu celom badawczym pracy podporządkowane zostały metody jej realizacji oraz konstrukcja. Praca ma więc charakter teore-

tyczno-empiryczny. Odwołuje się ona bowiem zarówno do dorobku i ustaleń teorii (zawartych w bogatej krajowej i zagranicznej literaturze przedmiotu), jak też i do oglądu rzeczywistości społeczno-gospodarczej, poprzez wykorzystanie licznych obserwacji i danych faktograficznych o charakterze statystyczno-ekonomicznym oraz wyników własnych badań terenowych. Układ natomiast i strukturę treści pracy tworzy sześć rozdziałów.

Tematem dwóch pierwszych rozdziałów są teoretyczne podstawy funkcjonowania rynku pracy oraz pozycja państwa na tym rynku jako podmiotu polityki gospodarczej. Treść rozdziału pierwszego koncentruje się zatem na ustaleniach pojęciowych dotyczących pojmowania samego rynku pracy, jego elementów i warunków działania oraz szczególnych cech i właściwości. W rozdziale drugim natomiast uwypuklone zostają – zwłaszcza poprzez przegląd różnych stanowisk teoretycznych – przyczyny, cele i formy ingerencji państwa na rynku pracy, i to przy uwzględnieniu nie tylko aspektów związanych z płaszczyzną krajową, ale i regionalną.

Zmiany zachodzące na polskim rynku pracy, analizowane i oceniane zarówno od strony podażowej, jak też i popytowej oraz w związku z kształtowaniem się płacy jako ceny pracy i bezrobociem jako stanem nierównowagi – to z kolei główna treść rozważań rozdziału trzeciego. W tym miejscu podkreślimy również, że autorzy pracy – doceniając potrzebę bliższego „wglądu” w rzeczywistość gospodarczą – biorą tu również „pod lupę” aspekt regionalny poprzez uwzględnienie przykładu regionu warmińsko-mazurskiego. Jego wybór jest przy tym uzasadniony opinią posiadania „trudnego” rynku pracy, a i sam region uchodzi za co najwyżej „średnio” rozwinięty gospodarczo i społecznie. Ponadto jednak na wybór ten miała wpływ dostępność do różnych materiałów empirycznych, pozyskanych dzięki zrozumieniu i życzliwości władz tego właśnie regionu.

Dopełnieniem treści rozdziału trzeciego – w związku z samą polityką rynku pracy (tj. także jej podmiotami oraz formami w postaci aktywnej i pasywnej) prowadzoną w skali tak krajowej, jak i regionalnej – są analizy, rozważania i oceny zawarte w rozdziale czwartym.

Z kolei w rozdziale piątym przedstawia się bliżej – w rozwinięciu układu konstrukcyjnego – sytuacje na rynkach pracy w krajach Unii Europejskiej przed przyjęciem do niej – w roku 2004 – nowych krajów, oraz także sytuację w tych właśnie nowo przyjętych krajach. Charakterystyka tej sytuacji zostaje przy tym przedstawiona na podstawie danych dotyczących podaży, popytu, płac i bezrobocia.

Na powyższym tle podjęta zostaje z kolei – w rozdziale szóstym – analiza i ocena podstawowych celów oraz sposobów prowadzenia wspólnotowej polityki rynku pracy wobec krajów członkowskich, a także polityk krajowych wśród tychże państw członkowskich. Uwzględnia się tu również politykę unijną (prze-dakcesyjną) wobec państw wstępujących do Wspólnoty Europejskiej, w tym i wobec Polski.